

Ποια ήταν η τετρακτύς του Πυθαγόρα

1. Γενικά

Η Πυθαγορική τετρακτύς είναι το πιο πολυσυζητημένο, άλλα και το πιο μυστηριώδες σύμβολο της αρχαίας φιλοσοφίας. Στην σημερινή εποχή έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον πολλών μελετητών, οι οποίοι την χρησιμοποιούν ποικιλοτρόπως, χωρίς όμως να γνωρίζουν το πραγματικό της νόημα.

Η τετρακτύς είναι γνωστή κυρίως από τον όρκο των Πυθαγορείων, ότι δεν θα αποκαλύψουν σε κανέναν τα απόρρητα μυστικά της διδασκαλίας των, σύμφωνα με τον Ιάμβλιχο:

«Όχι, στο όνομα εκείνου ο οποίος παρέδωσε στη δική μας γενεά τήν τετρακτύν, τήν πηγή που κατέχει τα ριζώματα της αθανάτου φύσεως». (Ιαμβλίχου, Πυθαγορικός βίος 162)

Στο ίδιο σύμβολο αναφέρεται και ο έτερος βιογράφος του μεγάλου φιλοσόφου, ο Πορφύριος:

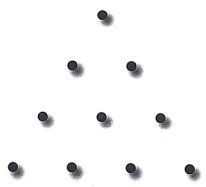
«Οι Πυθαγόρειοι συγκαταριθμούσαν τον Πυθαγόρα μεταξύ των θεών. Γι' αυτό χρησιμοποιώντας ένα από τα απόρρητα (σύμβολα) που παραδόθηκαν σ' αυτούς κατά τὰ μαθήματα, πολύ γλαφυρό και που συντείνει σε πολλά φυσικά αποτελέσματα, τήν λεγόμενη τετρακτύν, με αυτήν ορκίζονταν, επικαλούμενοι όλοι τον Πυθαγόρα σαν κάποιο θεό, για όλα όσα ήθελαν να βεβαιώσουν...». (Πορφυρίου Πυθαγόρου βίος 20).

Επομένως, η τετρακτύς ήταν ένα ιερό και θεϊκό σύμβολο. Η «αθάνατη φύση» είναι η αιώνια και αθάνατη φύση των θεών· επομένως η τετρακτύς συνδέει κατά κάποιον μυστηριώδη τρόπο τη θνητή φύση των ανθρώπων με εκείνη των θεών. Ο δε Πυθαγόρας, ως γνώστης του μυστηρίου αυτής της σύνδεσης, έφθασε στο σημείο να προσαγορεύεται ο ίδιος θεός από τους μαθητές του, δηλαδή Ουράνια οντότητα ανωτάτου επιπέδου.

Επί πλέον, σύμφωνα με τον Πορφύριο, η τετρακτύς ήταν κάτι «που συντείνει σε πολλά φυσικά αποτελέσματα». Δηλαδή, δεν ήταν απλώς ένα θεωρητικό σύμβολο, άλλα η παρουσία του ή η χρησιμοποίησή του συντελούσε στην εμφάνιση πολλών φυσικών αποτελεσμάτων. Τονίζουμε τη λέξη «φυσικών», διότι δεν είναι συνηθισμένο πράγμα, τα αφηρημένα σύμβολα (ως σχήματα), να έχουν συγκεκριμένα αποτελέσματα στο φυσικό πεδίο ύπαρξης των όντων.

Είναι ευνόητο, λοιπόν, ότι η πραγματική ερμηνεία της τετρακτύος πρέπει να συμφωνεί με όλες τις παραπάνω πληροφορίες περί της φύσεως και των ιδιοτήτων της.

Η παλαιότερη και η πλέον διαδεδομένη ερμηνεία της τετρακτύος είναι ότι αντιπροσωπεύει τον αριθμό 10, ως το άθροισμα των τεσσάρων πρώτων αριθμών: $1+2+3+4=10$. Χρησιμοποιείται μάλιστα ευρέως και το σχήμα του ισοπλεύρου τριγώνου, κατασκευασμένου με ισάριθμα κατά σειράν στίγματα (σχ. 1).

Σχ. 1.

Η υποθετική μορφή της τετρακτύος

Όμως ο αριθμός 10 και η παράστασή του με το τριγωνικό σχήμα δεν ανταποκρίνονται προς τις ιδιότητες οι οποίες απεδίδοντο στην έννοια της τετρακτύος. Δεν εξηγείται πώς και γιατί έχουν «ριζώματα τής αθανάτου φύσεως». Δεν έχουν κάποια εντυπωσιακή «γλαφυρότητα» ούτε μπορούν να συντελέσουν στην εμφάνιση φυσικών αποτελεσμάτων. Τέλος, η καθιέρωση ενός τέτοιου απλού σχήματος δεν δικαιολογεί καθόλου τον απεριόριστο θαυμασμό των Πυθαγορείων προς τον διδάσκαλό τους, ώστε να φθάσουν μέχρι το σημείο να τον αναγορεύσουν θεόν!

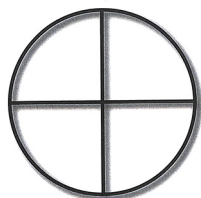
Όλα αυτά φανερώνουν ότι η ερμηνεία αυτή της τετρακτύος δεν είναι ακριβής. Ο αριθμός 10 και το ισόπλευρο τρίγωνο, παρά τις εννοιολογικές και μεταφυσικές διαστάσεις τους, μπορεί να συνδέονται κάπως με το μυστηριακό Πυθαγορικό σύμβολο, αλλά δεν ταυτίζονται προς αυτό.

2. Ποια ήταν η τετρακτύς

Είναι γνωστό ότι οι Πυθαγόρειοι χρησιμοποιούσαν μικρές φράσεις με μεταφορική σημασία, τα λεγόμενα «ακούσματα», προκειμένου να μην γίνονται κατανοητά στους άλλους τα απόρρητα νοήματα της διδασκαλίας των. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το: «μελανούρου απέχου». Όποιος αμύητος το άκουγε, νόμιζε ότι πρέπει να αποφεύγουν να τρώνε το ψάρι που λέγεται μελανούρι. Το πραγματικό του νόημα όμως είναι τελείως διαφορετικό. Κατά λέξη, «μελάνουρος» είναι «ο μαύρος με την ουρά». Τέτοιος παριστάνεται μέχρι σήμερα στις εικονογραφίες ο διάβολος, δηλαδή το Πονηρό πνεύμα. Επομένως, με την κρυπτογραφημένη αυτή φράση οι Πυθαγόρειοι συνιστούσαν να αποφεύγουν οι άνθρωποι οποιαδήποτε επαφή με τον διάβολο, για να μην υποστούν τις συνέπειες του κακού.

Η ερμηνεία αυτού του ακούσματος δεν είναι αυθαίρετη, διότι την διέσωσε ο Ιάμβλιχος: «*Να αποφεύγεις τον "μελάνουρον", διότι ανήκει στους υποχθόνιους θεούς*». (Ιαμβλίχου, Προτρεπτικός 21). Ανάλογη μυστηριακή έννοια είχε και το γνωστό άκουσμα «*κνάμων απέχεσθαι*». Αυτό, βεβαίως, δεν σημαίνει το να αποφεύγει κάποιος να τρώει κουκιά, αλλά πιθανώς σχετιζόταν με τις χρησιμοποιούμενες μεθόδους μαγείας και μαγγανείας, στις οποίες ένα μέσον είναι τα κουκιά.

Με το παράδειγμα του παραπάνω ακούσματος γίνεται κατανοητό πως οι Πυθαγόρειοι εκάλυπταν τα πραγματικά βαθύτερα νοήματα της φιλοσοφίας τους με συνθηματικές φράσεις και με ελαφρά παραλλαγμένες κοινές έννοιες. Μια τέτοια συγκάλυψη έχει γίνει και με το όνομα «τετρακτύς», του οποίου η πραγματική έννοια αποκαλύπτεται με μια μικρή αλλαγή στην ορθογραφία του, και συγκεκριμένα με την αντικατάσταση του γράμματος υ με το ι. Έτσι προκύπτει το όνομα «**τετρακτίς**», δηλαδή κατά λέξη «**το τετράκτινον**», ήτοι το σχήμα που έχει τέσσερις ακτίνες. Επειδή δε οι ακτίνες αποτελούν στοιχεία του κύκλου, τοποθετώντας 4 ακτίνες συμμετρικά μέσα σε ένα κύκλο, προκύπτει το σχήμα του σταυρού (σχ.2). Αυτό πιστεύουμε ότι ήταν η πραγματική Πυθαγόρεια τετρακτύς, δηλαδή **ο σταυρός εντός κύκλου**.

Σχ. 2

Η πυθαγορική τετρακτύς

3. Οι ιδιότητες της τετρακτύς

Πρέπει τώρα να εξετάσουμε, εάν το σχήμα αυτό ανταποκρίνεται στις ιδιότητες και τους χαρακτηρισμούς που του απέδιδαν οι Πυθαγόρειοι.

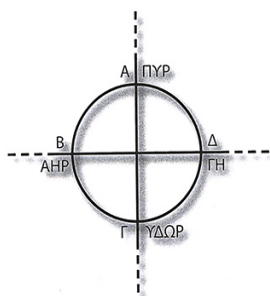
Κατ' αρχάς, η ιερότητα του συμβόλου του σταυρού είναι γνωστή από τον Χριστιανισμό. Αποτελεί ένα είδος συνδετικού κρίκου μεταξύ της γήινης ζωής και της μετά θάνατον ουράνιας ζωής. Γι' αυτό στους τάφους των νεκρών τοποθετείται ο σταυρός, ως ένδειξη ότι η ψυχή τους ανεχώρησε προς την κατεύθυνση της αθάνατης φύσης, δηλαδή τον Πνευματικό Κόσμο.

Με τα «ριζώματα», που αναφέρει ο Πυθαγορικός όρκος, πιστεύουμε ότι εννοούνται οι θεωρητικές προεκτάσεις των ακτινών της τετρακτύς μέχρι το Άπειρον. Έτσι, μέσω αυτών, αντλείται ενέργεια από τις 4 διαστάσεις του Απείρου και συγκεντρώνεται μέσα στον περιορισμένο χώρο του κύκλου, ώστε με κατάλληλες διεργασίες να προκύπτουν τα «πολλά φυσικά αποτελέσματα», όπως γράφει ο Πορφύριος.

Στον γήινο κόσμο, όλες οι ιδιότητες των στοιχείων υφίστανται σε δύο αντίθετες μεταξύ τους μορφές, οι οποίες αλληλεπιδρούν και παράγουν τα διάφορα φαινόμενα. Για να επιτυγχάνονται όμως αυτές οι διαδικασίες, πρέπει τα αντίθετα στοιχεία αφ' ενός να είναι συνδεδεμένα κατά κάποιον τρόπο μεταξύ τους (διότι εάν ήσαν πλήρως απομονωμένα δεν θα μπορούσαν να αλληλεπιδράσουν), και αφ' ετέρου να ενεργούν εξ αποστάσεως (διότι η πλήρης επαφή θα τα εξουδετέρωνε).

Ας πάρουμε, για παράδειγμα, τα στοιχεία του πυρός και του ύδατος. Εάν ήσαν εντελώς διαχωρισμένα, δεν θα ελάμβανε χώραν καμμία αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Εάν, πάλι, το σύνολο του πυρός ερχόταν σε επαφή με το σύνολο του ύδατος, θα υφίσταντο ολική εξουδετέρωση και θα εξαφανίζοντο ως αντίθετα.

Οι δύο προηγούμενες προϋποθέσεις επιτυγχάνονται δια μέσου της τετρακτύος, η οποία λειτουργεί ως το αφανές υπόβαθρο των αλληλεπιδράσεων όλων των αντίθετων στοιχείων. Δηλαδή, αφ' ενός τα συνδέει και αφ' ετέρου τα κρατεί σε κάποια απόσταση, ώστε να συγκροτούν ένα ενιαίο και ομαλά εξελισσόμενο σύνολο, χωρίς να υπερβαίνουν το μέτρο τους και χωρίς να εξουδετερώνει πλήρως το ένα το άλλο. Αυτή ακριβώς η ενότητα και ισορροπία των αντιθέτων χαρακτηρίζεται με τον Πυθαγορικό όρο «**αρμονία**».

Σχ. 3

Η ολοκληρωμένη μορφή της τετρακτύος

Τα αντίθετα στοιχεία εμφανίζονται συνήθως κατά τετράδες, δηλαδή σε δύο ζεύγη αντιθέτων. Η βασική τετράδα αποτελείται από τα θεμελιακά στοιχεία του υλικού κόσμου, ήτοι **πυρ** – **ύδωρ** και **αήρ** – **γη**. Τα μέλη κάθε τετράδος τοποθετούνται στις 4 κορυφές της τετρακτύος (Α, Β, Γ, Δ), συνδεόμενα αφ' ενός με τους κύριους άξονές της (ΑΓ, ΒΔ) και αφ' ετέρου με τους δευτερεύοντες άξονες (ΑΒ, ΒΓ, ΓΔ, ΔΑ). Η ισχύς κάθε στοιχείου αντλείται, όπως αναφέραμε, από το Άπειρον, μέσω της θεωρητικής προέκτασης των ακτίνων. Έτσι η ολοκληρωμένη τετρακτύς έχει την μορφή του σχήματος 3.

Γνωρίζουμε, βεβαίως, ότι η θεωρητική αυτή προσέγγιση του θέματος δεν γίνεται εύκολα κατανοητή. Όμως, η πιο αναλυτική παρουσίασή του εκφεύγει από τα πλαίσια ενός ενημερωτικού άρθρου.

Η αφανής δυναμικότητα του συμβόλου του σταυρού αποδεικνύεται μέσα από τις ιδιότητές του, οι οποίες εκπηγάζουν από την Θεότητα. Δεν είναι καθόλου αβάσιμη η κοινή πίστη ότι δια της παρουσίας του ο άνθρωπος προστατεύεται από τις αντίθετες δυνάμεις του κακού, έστω και εάν δεν αντιλαμβάνεται πώς συμβαίνει τούτο. Μάλιστα, η παρουσία του γίνεται πιο αποτελεσματική δια μέσου της πίστεως, διότι ενισχύεται η σύνδεση του άτομου με τις θείες δυνάμεις.

Η μυστηριακή ενέργεια της τετρακτύος (του σταυρού εντός κύκλου) μπορεί να γίνει αντιληπτή διαισθητικά, με την προσήλωση του βλέμματος στο κέντρο της. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι και η καθαρότητα και αγνότητα του πνεύματος και η απαλλαγή από κάθε υλική σκέψη ή πρόβλημα. Τότε είναι δυνατόν να αισθανθεί ο άνθρωπος ότι διοχετεύονται στην οντότητά του δυνάμεις οι οποίες τον αναζωογονούν, τον ηρεμούν και τον διαφωτίζουν, κατά κάποιον τρόπο «εσωτερικά».

Με κανένα άλλο σχήμα δεν συμβαίνει κάτι ανάλογο. Δίκαια, λοιπόν η τετρακτύς θεωρήθηκε ως το ιερώτερο των συμβόλων και ο εμπνευστής της, ο μέγας μύστης Πυθαγόρας, αναγορεύθηκε θεός! Διότι δεν έλαβε υπόψη του μόνον το σχήμα, αλλά διερεύνησε σε βάθος και την λειτουργικότητά του ως το αφανές αλλά σταθερό και ακλόνητο υπόβαθρο όλων των φυσικών διεργασιών εντός του υλικού κόσμου.

Τα πάντα αλλάζουν μορφές, κινούμενα επί ενός κύκλου, μέσω του σταυρού ως συνδετικού στοιχείου των αντιθέτων δυνάμεων, ώστε όταν κάτι ξεφύγει από το μέτρο του, να επαναφέρεται στην ισορροπία μέσω της αντίθετης πλευράς. Αυτό είναι μία αλήθεια, την οποία δεν έχει ανακαλύψει ακόμη η σύγχρονη επιστήμη, διότι δεν δίδει σημασία στις υπερφυσικές ιδιότητες που έχουν ο σταυρός και ο κύκλος.

Στον ελληνικό χώρο, η θρησκευτική και φιλοσοφική σημασία του σταυρού ξεκινάει από τον Ορφισμό. Ο Ορφισμός αναπτύχθηκε κατά την Β΄ χιλιετία π.Χ. και επηρέασε αφάνταστα την μεταγενέστερη εξέλιξη του ελληνικού πνεύματος, σε όλους τους τομείς, μέχρι τους χριστιανικούς χρόνους. Υπάρχουν πολλές ένδειξεις για την λατρεία του σταυρού από τους Ορφικούς. Εδώ θα αναφέρουμε μόνον ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα:

«Η Διονυσιακή θεότης είναι τετράδα, διότι η Ορφική θεολογία υμνεί τον θεόν ως έχοντα τέσσερις οφθαλμούς και τέσσερα κέρατα». (Πρόκλου, Πολιτεία II 169, 28).

Πιστεύουμε ότι ο όρος «τετρακέρατος» αποτελεί ένα άλλο μεταφορικό όνομα του σταυρού, διότι πράγματι σχηματίζεται σαν να εκπηδούν 4 κέρατα (οι 4 ακτίνες) από το ίδιο σημείο. Ο Πυθαγόρας ήταν βαθύς γνώστης της Ορφικής θεολογίας και από αυτήν άντλησε ένα μεγάλο μέρος της μυστικής διδασκαλίας του, σε συνδυσμό βέβαια με τις γνώσεις που απέκτησε κατά την περιοδεία του στους Ανατολικούς λαούς, και κυρίως από τους Χαλδαίους, καθώς και στην Αίγυπτο. Επεξεργάστηκε δε με μοναδικό τρόπο όλες αυτές τις γνώσεις και τις παρουσίασε στο ολοκληρωμένο σύστημα της φιλοσοφικής-μεταφυσικής διδασκαλίας του, της οποίας κεντρικός άξονας ήταν η τετρακτύς.

Επομένως, ο σταυρός ήταν και είναι το ιερώτατο σύμβολο όλων των αιώνων, ασχέτως εάν υπάρχουν πολλοί οι οποίοι τον εκμεταλλεύονται για ιδιοτελείς σκοπούς, χωρίς να τον σέβονται πραγματικά και χωρίς να έχουν κατανοήσει την βαθύτερη σημασία του.

Αυτή η πραγματική έννοια της τετρακτύος αναπτύσσεται εκτενέστερα από τον γράφοντα στο έργο του *«Η έννοια του Θεού στην Προσωκρατική φιλοσοφία»*, εκδ. «Γεωργιάδης», Αθήναι 2000, κυρίως στις σελ. 31–35 και 250–254. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εφαρμογή της τετρακτύος στο φιλοσοφικό σύστημα του Εμπεδοκλέους, μεταξύ των αντιθέτων εννοιών ΦΙΛΟΤΗΣ και ΝΕΙΚΟΣ (σελ. 411–420).

Αυτή η ανάλυση αναδημοσιεύεται στην ιστοσελίδα μας στο: ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ – Η Τετρακτύς των εννοιών ΦΙΛΟΤΗΣ και ΝΕΙΚΟΣ στον Εμπεδοκλή